

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

สะท้อนภาพสิทธิมนุษยชนกับวัฒนธรรมในสังคมไทย

จัดทำโดย ดร. สมชัย สัจจพงษ์
รหัส ๕๘๐๓๔๓

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๓
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

สะท้อนภาพสิทธิมนุษยชนกับวัฒนธรรมในสังคมไทย

ดร. สมชัย สัจจพงษ์

บทคัดย่อ

แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงประกาศเลิกทาส จนกระทั่งถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งสิทธิมนุษยชนเป็นหลักกฎหมายที่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองไว้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายฉบับที่ผ่านมา

เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมจารีตประเพณี หากจะกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยคงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะกล่าวถึงวัฒนธรรมและค่านิยมควบคู่กันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมการทำงานในองค์กร กล่าวคือ วัฒนธรรมหรือประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมานั้นอาจมิได้เกื้อกูลต่อหลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น ๒ ระบบ คือ ๑) ระบบอุปถัมภ์ค้ำจุนเพื่อพี่น้อง หรือเพื่ออำนาจบารมี ๒) ระบบอาวุโส ทั้ง ๒ ระบบนี้ล้วนสะท้อนภาพสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยเป็นอย่างดี ดังนั้น เพื่อมิให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนและการเลือกปฏิบัติ ผู้บริหารในองค์กรจึงควรสร้างความสมดุลระหว่างความอาวุโสกับความเหมาะสม โดยพิจารณาความอาวุโสเป็นปัจจัยหนึ่งประกอบการพิจารณาควบคู่ไปกับความเหมาะสมในด้านอื่นๆ เพื่อให้บุคคลในองค์กรมีความเสมอภาคกัน ลดการเลือกปฏิบัติเพื่อพวกพ้องของตนเท่านั้น

คำสำคัญ สิทธิมนุษยชน วัฒนธรรมในสังคมไทย ระบบอุปถัมภ์ ระบบอาวุโส

บทนำ

สิทธิมนุษยชนเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนในสังคมไทย จำเป็นต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องว่า สิทธิมนุษยชนคืออะไร มีขอบเขตอย่างไร บางคนเรียกร้องและอ้างถึงสิทธิมนุษยชน แต่ไม่ได้พิจารณาว่า สิ่งที่เราเรียกร้องนั้นเป็นสิทธิที่ตนพึงจะได้รับ มีกฎหมายให้การรับรองและคุ้มครองไว้แล้วหรือไม่ หากจะพูดถึง สิทธิมนุษยชนในสังคมไทยคงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะกล่าวถึงควบคู่ไปกับวัฒนธรรมและค่านิยมในสังคมไทย ที่ถูกหล่อหลอมด้วยระบบอุปถัมภ์และระบบอาวุโส ซึ่งทั้งระบบอุปถัมภ์และระบบอาวุโสในบางครั้งล้วนนำไปสู่ การละเมิดสิทธิมนุษยชน การเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมโดยเฉพาะยิ่งในสังคมการทำงานในองค์กร

๑. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

“สิทธิมนุษยชน” (Human Rights) หมายถึง สิทธิที่มีตามธรรมชาติซึ่งติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด โดยมีความเป็นสากลและมีการรองรับไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หรือ กติกา อนุสัญญา ข้อตกลงต่างๆ ระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน ที่ทุกรัฐทั่วโลกให้การรับรอง^๑

“สิทธิมนุษยชน” มีขอบเขตกว้างกว่า “สิทธิ” โดยปกติตามกฎหมายทั่วไป เนื่องจาก “สิทธิ” ต้องเป็น สิ่งที่กฎหมายให้การรับรองไว้ หากกฎหมายไม่ให้การรับรองหรือคุ้มครองไว้ย่อมไม่มีสิทธิ ในทางสากลได้มีการ รองรับสิทธิมนุษยชนไว้เป็น ๕ ประเภท ได้แก่

๑. สิทธิพลเมือง ได้แก่ สิทธิในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพและความมั่นคงในชีวิต ที่จะไม่ถูกฆ่าหรือถูกทำร้าย สิทธิในกระบวนการยุติธรรมซึ่งทุกคนมีความเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย เป็นสิทธิที่จะได้รับการพิจารณา พิพากษาคดีอย่างเป็นธรรม สิทธิในสัญชาติ การนับถือศาสนา

๒. สิทธิทางการเมือง ได้แก่ สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง สิทธิในการมีส่วนร่วมในทางการเมือง เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกภายใต้กฎหมาย

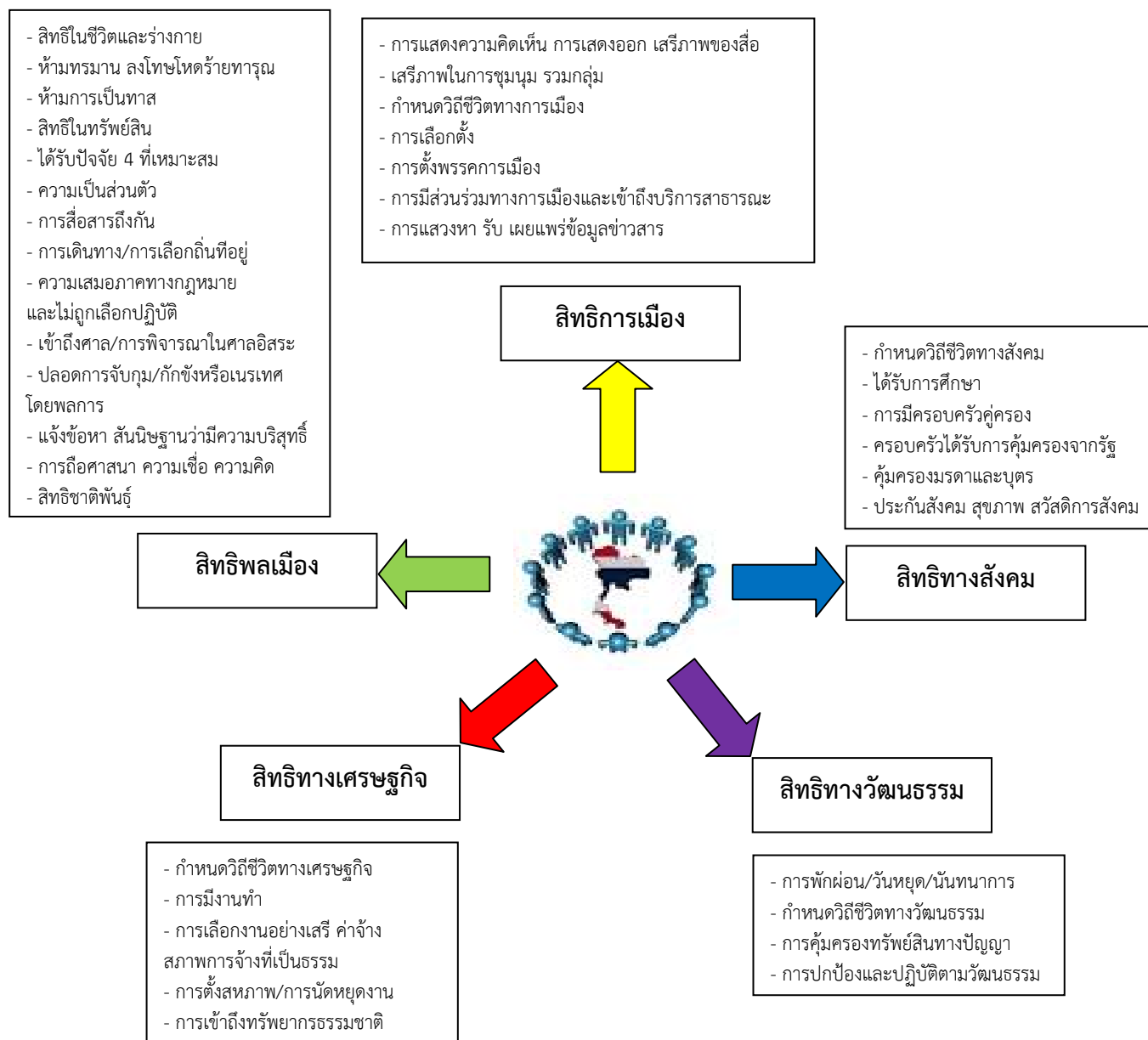
๓. สิทธิทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน สิทธิในการประกอบอาชีพอย่างอิสระ การได้รับมาตรฐานการครองชีพอย่างพอเพียง

๔. สิทธิทางสังคม ได้แก่ สิทธิในการได้รับการศึกษา สิทธิในการได้รับหลักประกันสุขภาพ สิทธิในการ สมรส การเลือกคู่ครอง

๕. สิทธิทางวัฒนธรรม ได้แก่ สิทธิในการแต่งกายตามวัฒนธรรม การปฏิบัติตามประเพณีวัฒนธรรม ในท้องถิ่น ความเชื่อทางศาสนา การแสดงศิลปะและวัฒนธรรม บันเทิงโดยไม่มีใครบังคับ

¹ ชุดความรู้ สิทธิมนุษยชน สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ สนธิสัญญาหลักการระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี กองส่งเสริม สิทธิและเสรีภาพ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม

แผนภาพ ภาพรวมของสิทธิมนุษยชน^๒

เนื่องจากขณะนี้ ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับชั่วคราว พุทธศักราช ๒๕๕๗ ซึ่งมีเพียง ๔๘ มาตรา ซึ่งได้บัญญัติไว้เฉพาะเรื่องที่มีความสำคัญและเป็นหลักการของกฎหมายเท่านั้น ในที่นี้ผู้เขียนจึงนำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาสรุปและวิเคราะห์ในประเด็นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน เพื่อให้มีความเข้าใจเบื้องต้น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ปรากฏบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนไว้หลายประการ ได้แก่

^๒ แผนภาพที่ ๑ ภาพรวมขอบเขตของสิทธิมนุษยชน ชุดความรู้ สิทธิมนุษยชน สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ สนธิสัญญาหลักระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยภาคี

๑. ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
๒. ความเสมอภาคของบุคคล
๓. สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย
๔. สิทธิของผู้ต้องหา
๕. สิทธิของพยานและผู้เสียหายในคดีอาญา
๖. สิทธิของเด็ก
๗. เสรีภาพในการนับถือศาสนา
๘. เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น
๙. เสรีภาพทางการศึกษา
๑๐. สิทธิในทรัพย์สิน
๑๑. สิทธิในการบริการสาธารณสุข
๑๒. สิทธิของคนพิการหรือทุพพลภาพและของคนชรา
๑๓. สิทธิของผู้บริโภค
๑๔. สิทธิของชุมชนท้องถิ่น
๑๕. เสรีภาพในการรวมกลุ่ม
๑๖. สิทธิในการรับรู้และการมีส่วนร่วม
๑๗. สิทธิในการร้องทุกข์และฟ้องคดี
๑๘. สิทธิและเสรีภาพอื่นๆ

พันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

ปัจจุบันประเทศไทยเข้าเป็นภาคีสถิติสัญญาาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนซึ่งสหประชาชาติถือเป็นสนธิสัญญาหลัก จำนวน ๗ ฉบับ ได้แก่

๑. กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: ICESCR)
๒. กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR)
๓. อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women: CEDAW)
๔. อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination: ICERD)
๕. อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child: CRC)
๖. อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการประติบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรี (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)
๗. อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities: CRPD)

๒. สะท้อนภาพสิทธิมนุษยชนกับวัฒนธรรมในสังคมไทย

แนวคิดด้านสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยเริ่มเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่การเลิกทาสในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชการที่ ๕) ซึ่งเป็นแนวพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนที่แสดงว่า ทุกชีวิตมีคุณค่าเท่าเทียมกัน ไม่ต้องตกเป็นทาส ถูกแลกเปลี่ยนเหมือนสัตว์ สินค้า และเห็นได้ชัดเจนอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ของประเทศไทย โดยการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ดังปรากฏในคำแถลงการณ์ของคณะราษฎร “ประกาศคณะปฏิวัติ” ความว่า “ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่าประเทศนี้เป็นของราษฎร...”

การตื่นตัว ตระหนักรู้ถึงสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยมีมาตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องรัฐธรรมนูญจากกลุ่มปัญญาชนในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ที่ชาวไทยทุกคนไม่อาจลืมเลือน เหตุการณ์เหล่านี้ล้วนส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษาในสังคมไทยเพื่อเข้าใจถึงหลักสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง เห็นได้จากคัมภีร์สิทธิเสรีภาพของประชาชนและการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายฉบับ แม้ขณะนี้จะมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับชั่วคราว พุทธศักราช ๒๕๕๗ แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ยังคงได้รับการคุ้มครองและรับรองไว้อย่างชัดเจน

มาตรา ๔^๓ ภายใต้บทบังคับบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับการคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีอยู่แล้วย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้

หากจะกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะนำเอาวัฒนธรรมและค่านิยมมาพิจารณาร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมการทำงานในองค์กร กล่าวคือ วัฒนธรรมหรือประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมานั้นอาจมิได้เกื้อกูลต่อหลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น ๒ ระบบ คือ ๑) ระบบอุปถัมภ์ค้ำจุน เพื่อพี่น้อง หรือเพื่ออำนาจบารมี ๒) ระบบอาวุโส

๑) ระบบอุปถัมภ์ค้ำจุนเพื่อพี่น้อง หรือเพื่ออำนาจบารมี

คงไม่มีใครปฏิเสธว่า สังคมไทยเป็นสังคมระบบอุปถัมภ์กันมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คนไทยถูกหล่อหลอม ปลูกฝัง ให้เคยชินและอยู่ในระบบอุปถัมภ์ตลอดมา ในสังคมที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันซึ่งกันและกัน และมีใช้ประเทศไทยเท่านั้นที่มีระบบอุปถัมภ์ ในหลายประเทศก็มีระบบอุปถัมภ์เช่นกัน

ระบบอุปถัมภ์^๔ หรือที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า The patron-client system เป็นระบบที่อยู่ในสังคมจารีตนิยม ซึ่งได้แก่ ประเทศไทย ประเทศจีน ประเทศอินเดีย ประเทศไทย อินโดนีเซีย ฯลฯ ระบบอุปถัมภ์เกิดจากความเหลื่อมล้ำของมนุษย์ในแง่ทรัพย์สินศฤงคาร สถานะ และอำนาจ (wealth, status and power) แต่ยังมีอีกส่วนหนึ่ง ได้แก่ จิตใจ ศีลธรรมและจริยธรรม ผู้อุปถัมภ์ (patron) จะเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะเอื้ออำนาจประโยชน์ได้ทั้งในอำนาจทางการเมือง ตำแหน่งหน้าที่ราชการ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม และสำหรับบางกรณีผู้อุปถัมภ์ คือ บุคคลเป็นที่เคารพนับถือในคุณความดี สามารถให้ความรู้สึกที่ดีกับผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์มีลักษณะคล้ายเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ส่วนผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องอาศัยผู้อุปถัมภ์เพื่อผลประโยชน์ดังกล่าว รวมทั้งส่วนที่เป็นบวกในทางจิตใจ เป็นทั้งที่พึ่งในทางวัตถุและในทางจิตใจ ในกรณีของสังคมไทยนั้น ผู้อุปถัมภ์จะต้องมีบารมี ซึ่งความหมายได้แก่ การเป็นที่ยอมรับว่ามีลักษณะเป็นผู้นำสามารถอุปถัมภ์ผู้ตามได้

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับชั่วคราว พุทธศักราช ๒๕๕๗

⁴ <https://www.gotoknow.org/posts/๕๓๒๕๒๒>

ขณะเดียวกันผู้ตามก็หวังพึ่งผู้อุปถัมภ์ทั้งผลประโยชน์ต่างๆ ดังกล่าวมารวมทั้งกรณีทางจิตใจด้วย โดยกว้างๆ กล่าวได้ว่าระบบนี้เป็นระบบความสัมพันธ์ที่บุคคลสองฝ่ายที่มีสถานภาพทางสังคมไม่เท่าเทียมกัน แต่อยู่ด้วยกันได้เพราะมีลักษณะต่างตอบแทนกันและกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน และมีความเป็นเพื่อนระหว่างกันอยู่ด้วย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากความใกล้ชิด หรือความความสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยนผลประโยชน์

ระบบอุปถัมภ์เป็นฐานของสถาบันสังคม การเมือง การปกครอง การบริหารของไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ กล่าวคือ ภายใต้ระบบดังกล่าวจะมีผู้อุปถัมภ์คอยให้ทุนให้โทษกับคนที่ติดตามให้การสนับสนุนตนหรือที่เรียกว่า ผู้ที่อยู่ใต้อุปถัมภ์ โดยต่างคนได้ประโยชน์จากกันและกัน ในทำนองน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า ส่วนใหญ่ผู้อุปถัมภ์จะเป็นผู้ซึ่งมีฐานะทางสังคมสูง มีอำนาจและบารมีทั้งในทางการเงินและการปกครองบริหาร ขณะเดียวกันบุคคลซึ่งอยู่ในฐานะดังกล่าวก็จำเป็นต้องมีลูกน้องคอยช่วยเหลือนำไปสู่อำนาจและบารมี รวมตลอดทั้งคอยช่วยเหลือในการทำงาน ทำราชการ เพราะจะอยู่โดดเดี่ยวแต่ผู้เดียวไม่ได้ สถานะดังกล่าวได้นำไปสู่ศิลปะแห่งการสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ และผู้ที่อยู่ใต้อุปถัมภ์ หรือที่เรียกว่าระหว่างนายกับลูกน้อง โดยฝ่ายที่เป็นผู้อุปถัมภ์จะต้องผูกใจลูกน้องได้ด้วยการมีเงินทอง ถึงลูกถึงคน เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อลูกน้อง ทั้งในทางตำแหน่ง หน้าที่ ในทางการเงิน รวมตลอดทั้งแสดงความเป็นผู้นำให้ลูกน้องเกิดความเลื่อมใส ขณะเดียวกันก็ต้องมีความใจกว้างพอสมควร ผู้อุปถัมภ์หรือนายที่ตระหนี่ถี่เหนียวจะหาผู้ที่อยู่ใต้อุปถัมภ์ไม่ได้⁵

จากลักษณะของระบบอุปถัมภ์ที่กล่าวมาข้างต้น ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยจึงนำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยบิดเบือนการช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นการสร้างฐานอำนาจและบารมีของผู้มีสถานะที่เหนือกว่า ทั้งสถานะทางสังคม หน้าที่การงาน ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และนำไปสู่ปัญหาการตักตวงเอาเปรียบกัน คำนึงถึงแต่ผลประโยชน์เพื่อพวกพ้องของตนเท่านั้น เห็นได้ชัดจากองค์กรบางแห่งที่รับสมัครแต่ผู้ที่จบจากสถาบันการศึกษาเดียวกันกับตน หากไม่จบจากสถาบันการศึกษาเดียวกัน จะไม่รับพิจารณา แม้ว่าบุคคลนั้นจะมีคุณสมบัติดีเพียงใด การรับสมัครงานมิได้คำนึงถึงคุณสมบัติ ความรู้ ความสามารถ ความเหมาะสมกับตำแหน่ง หน้าที่การงาน หากแต่เลือกปฏิบัติต่อบุคคล เหมือนที่กล่าวกันว่า สถาบันเดียวกัน เลือดสีเดียวกัน เป็นรุ่นพี่รุ่นน้องมหาลัยเดียวกัน จึงรับเข้าทำงานในองค์กรเดียวกัน การเลือกปฏิบัติเช่นนี้จึงเป็นประเด็นปัญหาด้านมนุษยชน ประการหนึ่งที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน

ความเสมอภาคของบุคคลเป็นประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเราเลือกปฏิบัติต่างกันต่อบุคคลที่เหมือนกันซึ่งการกระทำเช่นนี้เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน เราจึงมักได้ยินคำเปรียบเปรยว่า “ฝนตกไม่ทั่วฟ้า” “เลือกที่รักมักที่ชัง” “รักลูกไม่เท่ากัน” ประเด็นที่ต้องพิจารณา คือ อย่างไรจึงถือว่าเป็นการปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน

ความเสมอภาค หมายถึง การปฏิบัติเหมือนกันต่อบุคคลที่เหมือนกัน แต่มิได้หมายถึง ทุกคนต้องได้รับอย่างเท่าเทียมกัน หากสาระสำคัญปฏิบัติเหมือนกันก็ถือว่ามีความเสมอภาคกันแล้ว ในบางกรณีอาจมีการเลือกปฏิบัติเนื่องจากความแตกต่างด้านถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ เช่น ในบริษัทหรือองค์กรแห่งหนึ่งอาจกำหนดให้เงินเดือนพนักงานที่มีร่างกายพิการมากกว่าพนักงานที่มีได้พิการ การให้เงินเดือนมากกว่า เช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติเนื่องจากพนักงาน ๒ คนนี้มีความแตกต่างด้านร่างกายจึงสามารถเลือกปฏิบัติได้ โดยการเลือกปฏิบัติเช่นนี้มีกฎหมายให้การรับรองและคุ้มครองไว้ หลักเรื่องความเสมอภาคเป็นหลักพื้นฐานสำคัญที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญมาอย่างยาวนาน เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับชั่วคราว พุทธศักราช ๒๕๕๗

⁵ ศ.ดร.ลิขิต ธีรเวคิน, ๒๕๔๔ “ระบบอุปถัมภ์: ฐานของสังคมและการเมืองไทย”, หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน, ๕ กันยายน

แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ จะถูกยกเลิกไปแล้ว แต่หลักความเสมอภาค ได้เคยมีการบัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองไว้อย่างชัดเจน ในที่นี้ขอยกตัวอย่าง เรื่อง ความเสมอภาคตามมาตรา ๓๐ ที่บัญญัติว่า

“บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิดเชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้ มาตราการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

ระบบอุปถัมภ์ในสังคมการทำงานในองค์กรเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เริ่มตั้งการสมัครรับเข้าทำงาน การพิจารณาให้ทำงานในตำแหน่งใด การพิจารณาเลื่อนขั้น สังคมไทยก็เอื้อลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ถ้าเป็นพรรคพวกเดียวกันก็จะได้รับการพิจารณาก่อนบุคคลที่มีใช่พวกของตน การทำงาน การบริหารงาน มิได้คำนึงถึงแต่ประโยชน์ขององค์กรเป็นที่ตั้ง หากแต่เป็นไปเพื่อค้ำจุนเพื่อพี่น้อง เพื่ออำนาจบารมีของตน ระบบอุปถัมภ์จึงก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม ละเมิดต่อหลักความเสมอภาค

๒) ระบบอาวุโส

ระบบอาวุโส^๖ มีอยู่ทั้งในองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนา และการบริหารงานขององค์กรเพราะขึ้นอยู่กับแนวคิดผู้อาวุโสที่อยู่ในองค์กรนั้นๆว่า จะมีมุมมองในการทำงานต่อ "คนรุ่นใหม่" ที่เข้ามาเป็นบุคลากรในองค์กรอย่างไร

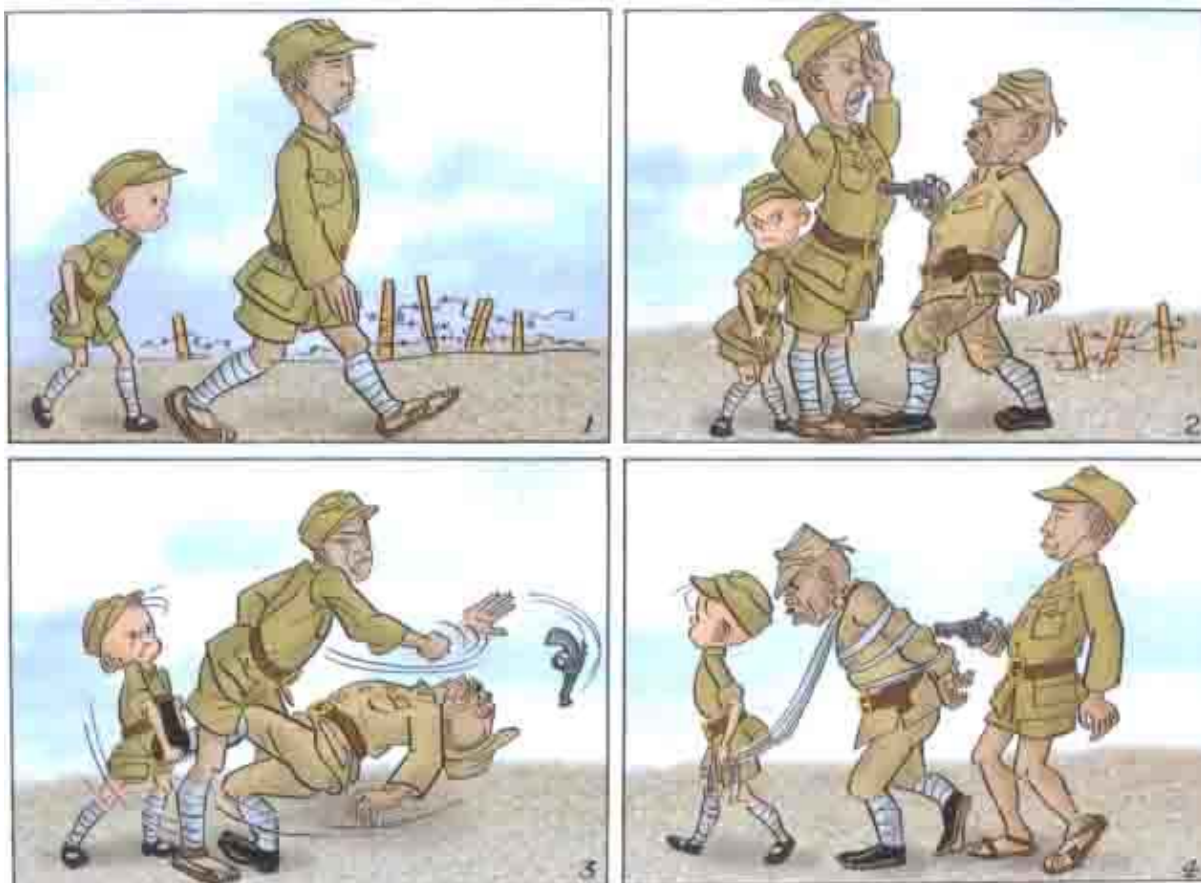
ตัวอย่างเช่น ถ้าผู้อาวุโสในองค์กร มีมุมมองที่มีอัตราในตัวเองสูง "ใช้อำนาจความเป็นอาวุโสของตนเองหาผลประโยชน์เข้าตัวเอง" หรือ "ชอบเอาเปรียบบุคคลที่มีตำแหน่งต่ำกว่า" ย่อมทำให้องค์กรนั้นล้าหลังไม่พัฒนา และมีโอกาสที่ลูกน้องจะเอาเป็นตัวอย่างในอนาคต แต่ในทางกลับกัน ถ้าผู้อาวุโสในองค์กรมีมุมมองที่ "มีบุคลากรที่มีจริยธรรมและคุณธรรมสูง" หรือ "มีการบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล" ก็จะทำให้องค์กรนั้นพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

แต่อย่างไรก็ตาม องค์กรที่มี "ระบบอาวุโส" ก็เกิดเสถียรภาพในการปกครองและการบริหารงาน ไม่มีการก้าวหน้าข้ามหัวกัน เจริญก้าวหน้าตามความอาวุโส ตรงข้ามกับการมองความสามารถของบุคคล ที่ไม่สนใจความอาวุโส ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้อาวุโสในองค์กรนั้นๆด้วย

⁶ บทความ เรื่อง WSS : Worst Seniority System : ระบบอาวุโสที่เลวร้ายที่สุด

ภาพประกอบสะท้อนถึงระบบอาวุโส

๓. ทำอย่างไรจึงจะลดการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมในองค์กร

จากลักษณะของสังคมไทยที่มีวัฒนธรรมช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เคยชินอยู่ในระบบอุปถัมภ์และระบบอาวุโส โดยอาจไม่ได้คำนึงถึงความเหมาะสมในด้านอื่นๆ อันนำไปสู่การเลือกปฏิบัติ การละเมิดสิทธิมนุษยชน ผู้เขียนเห็นว่า เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานโดยคำนึงถึงประโยชน์ขององค์กรเป็นที่ตั้ง ผู้บริหารควรสร้างความสมดุลระหว่างความอาวุโสกับความเหมาะสม ข้อเสนอของผู้เขียนมีใช้ให้บริหารจัดการภายในองค์กรโดยไม่พิจารณาถึงความอาวุโส แต่ให้พิจารณาความอาวุโสเป็นปัจจัยหนึ่งประกอบการพิจารณาควบคู่ไปกับความเหมาะสมในด้านอื่นๆ เพื่อให้บุคคลในองค์กรมีความเสมอภาคกัน

บางครั้งสิทธิมนุษยชน อาจไม่มีกฎหมายรองรับไว้อย่างชัดเจน ผู้บริหารที่ดีจึงควรพิจารณาอย่างรอบคอบเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย พึงระวังถึงการเลือกปฏิบัติไม่เป็นธรรมกับบุคคลในองค์กร ในที่นี้ ผู้เขียนขอยกตัวอย่างสิทธิในการมีส่วนร่วมในการเลือกผู้แทนภายในองค์กร ซึ่งแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ ๑) ลักษณะการให้สิทธิในการเลือกผู้แทนภายในหน่วยงานที่มีกฎหมายรองรับ ๒) ลักษณะการให้สิทธิในการเลือกผู้แทนภายในหน่วยงานที่ไม่มีกฎหมายรองรับ

ลักษณะการให้สิทธิในการเลือกผู้แทนภายในหน่วยงานที่มีกฎหมายรองรับ

ตัวอย่าง การจัดให้มีการลงคะแนนคัดเลือกกรรมการจริยธรรมประจำกรมศุลกากรตามประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือน ข้อ ๑๔ (๓)⁷ เพื่อให้ข้าราชการในกรมศุลกากรสามารถเลือกกรรมการเข้ามาพิจารณาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมอย่างเป็นอิสระ กรมศุลกากร โดยกลุ่มคุ้มครองและส่งเสริมจริยธรรมจัดให้เจ้าหน้าที่ศุลกากรทุกคนสามารถลงคะแนนผ่านระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งปรากฏอยู่ในหน้าจอของเจ้าหน้าที่แต่ละคน การลงคะแนนเช่นนี้เป็นผลให้เจ้าหน้าที่ศุลกากรสามารถตัดสินใจได้อย่างเป็นอิสระไม่ถูกบังคับหรือกดดันจากใคร

ลักษณะการให้สิทธิในการเลือกผู้แทนภายในหน่วยงานที่ไม่มีกฎหมายรองรับ

ตัวอย่าง การคัดเลือกรองอธิบดีกรมศุลกากร ที่ผ่านมาในอดีตจะเป็นการคัดเลือกในรูปแบบการสัมภาษณ์โดยผู้บริหาร ในปี ๒๕๕๗ ผู้เขียนในฐานะอธิบดีเปิดโอกาสให้ข้าราชการ พนักงานราชการ ลูกจ้างของกรมศุลกากรทุกคนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกรองอธิบดีฯ โดยให้เหตุผลลงคะแนนเสียงเข้ามาที่ e-mail ของอธิบดีฯ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ให้เจ้าหน้าที่ศุลกากรได้มีส่วนร่วมในการคัดเลือกรองอธิบดีฯ

สรุป

สังคมไทยเป็นสังคมจารีตประเพณีที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นสังคมในระบบอุปถัมภ์มาอย่างยาวนาน ผู้เขียนไม่มีเจตนาเสนอแนวคิดให้เปลี่ยนจารีตประเพณีหรือวัฒนธรรมในสังคมไทย แต่ผู้เขียนเจตนาสะท้อนให้เห็นภาพสิทธิมนุษยชนกับวัฒนธรรมในสังคมไทยที่เกิดขึ้นจริง เพื่อให้ผู้อ่านได้มีความเข้าใจถึงแนวคิดสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง มุ่งหวังให้ผู้บริหารในองค์กรสร้างความสมดุลระหว่างความอาวุโสกับความเหมาะสม โดยพิจารณาความอาวุโสเป็นปัจจัยหนึ่งประกอบการพิจารณาควบคู่กับความเหมาะสมในด้านอื่นๆ เพื่อให้บุคคลในองค์กรมีความเสมอภาคกัน ลดการเลือกปฏิบัติเพื่อพวกพ้องของตนเท่านั้น

⁷ ประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือน ข้อ ๑๔ ให้ ก.พ. โดยข้อเสนอของหัวหน้าส่วนราชการ แต่งตั้งคณะกรรมการจริยธรรมประจำส่วนราชการขึ้นเพื่อควบคุม กำกับให้มีการปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมนี้

(๑) ...

(๒) ...

(๓) กรรมการสองคนซึ่งเป็นข้าราชการในส่วนราชการที่ได้รับคัดเลือกจากข้าราชการ พนักงานราชการและลูกจ้างของส่วนราชการนั้น ตามวิธีการดำเนินการที่แต่ละส่วนราชการเห็นสมควร

บรรณานุกรม

กองส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, **ชุดความรู้ สิทธิมนุษยชน สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ สนธิสัญญาหลักระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยภาคี**

รศ.ดร.วไล ฌ บ่อมเพชร รศ.ดร.สุวรรณา สถาอานันท์ คุณนิตยา กฤษณานนท์, ธันวาคม ๒๕๔๖, **เส้นทางสิทธิมนุษยชนศึกษา**, สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

นางทิพาวดี เมฆสุวรรณค์, กันยายน ๒๕๔๒, **องค์การมหาชน มิติใหม่ของหน่วยงานภาครัฐ**, สำนักงานคณะกรรมการปฏิรูปประเทศ สำนักงาน ก.พ.